

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за придобиване на ОНС „доктор”

в област на висше образование 1. Педагогически науки,

професионално направление 1.2. Педагогика (Специална педагогика)

Автор: **Фотини Евангелос Билиурдзи**, докторант в СУ „Св. Климент Охридски“,
ФНОИ, катедра „Специална педагогика и логопедия“

Научен ръководител: **проф. д-р Цанка Златева Попзлатева**, СУ „Св. Кл. Охридски“

Рецензент: **проф. д-р Цветанка Луканова Ценова**, СУ „Св. Климент Охридски“

Тема: „Динамика на когнитивните профили на ученици със специфично нарушение на ученето“

Фотини Евангелос Билиурдзи е родена на 04. 02. 1990 г. в гр. Серес, Република Гърция. През 2011 г. е получила бакалавърска степен по специалност „Начална педагогика“ в Университета във Флорина, през 2013 г. е придобила магистърска степен по „Специална педагогика“, а през 2015 г. и магистърска степен по „Интеркултурно образование в СУ „Св. Климент Охридски“. От 2015 до 2018 г. е докторант в редовна форма на обучение в СУ „Св. Климент Охридски“. В периода 2011 – 2018 г. работи като начален учител.

За защитата на дисертационния труд Фотини Билиурдзи е представила всички изискуеми документи съгласно Правилника за организацията и провеждането на докторантурата в Софийския университет "Св. Климент Охридски". Защитата се провежда при спазване на всички клаузи от ЗРАСРБ и Правилника за неговото приложение. Това дава право на Научното жури да изслуша и оцени кандидатът за придобиване на образователно-научна степен „доктор” в съответствие с ЗРАСРБ и Правилника за прилагане на закона.

I. Оценка на актуалността и значимостта на разработения научен проблем

Работата на Фотини Билиурдзи представлява проучване на промените в когнитивната сфера на учениците със специфични нарушения на ученето (СНУ), при които училищните неуспехи често водят до трудности в социалната адаптация и рискове за психичното здраве. С изследването се хвърля светлина върху проблема за влиянието на разнообразни психо-социални фактори върху когнитивното функциониране на многочислената популация ученици със специфични нарушения на ученето. Тази тема в последните десетилетия провокира голямо внимание от страна на изследователите и е много коментирана, но продължава да бъде актуална и значима както от научна, така и от практическа и социална гледна точка. Тя е разработена по оригинален начин, трасирайки връзка между когнитивните и социалните аспекти на специфичните нарушения на ученето, и поставяйки фокуса върху Аз-образа и психосоциалните

характеристики на юношите със СНУ. Това дава перспектива за иновативни научни достижения с положително отражение върху възможностите за усъвършенстване на образователните политики и за приобщаване на учениците със СНУ в училищната и в социалната среда.

II. Оценка по формални показатели: обем, структура, оформление и стил на изложение

По формални показатели дисертацията на Фотини Билиурдзи напълно отговаря на изискванията за научен труд за придобиване на ОНС „доктор”. Темата е точно формулирана и насочваща към същността на изследвания научен проблем. Разработката обхваща общо 193 компютърни страници, от които 153 текст плюс библиографска справка и приложения. В структурно отношение включва: увод, теоретичен обзор в три части, изложение на изследователската методология, анализ на резултатите и заключителна част, в която присъстват изводите и приносите от изследването. Теоретичната и емпиричната част на труда са в балансирано съотношение. Отделните части на дисертацията са добре обособени и озаглавени, езикът на изложението е с добро качество. Забележки има по техническото оформление на дисертацията, в която се забелязват заглавия, оставени на последния ред (стр. 104, 111 и др).

Библиографската справка съдържа 322 литературни източника на латиница, от които значителна част са съвременни. Литературата е правилно подбрана съобразно темата на дисертационния труд. При описанието ѝ е допусната една неточност: малките имена на някои автори са описани изцяло (например №№273, 274, 275 и др.), а на други автори са съкратени до началната буква (например №№ 277, 278, 279 и др.). В текста присъстват многобройни таблици, които създават прегледност и информативност на данните от изследването.

III. Оценка на съдържанието на дисертационния труд

1. Увод и преглед на теорията по темата на дисертацията

В увода на дисертационния труд докторантката навлиза в проблемите, към които той е насочен, и изтъква необходимостта от разработване на дисертационната тема. В него много добре са обяснени основната хипотеза, ръководеща изследването, и неговият замисъл, концентриран върху идеята да се допринесе за изясняване влиянието на Аз-образа върху уменията за саморегулация в юношеска възраст – въпрос, по който изследователите докладват противоречиви резултати. Ненужно подробно е обаче тук присъстващото описание на съдържанието на дисертацията. Под въпрос е също така необходимостта от включване в тази част на задачите на изследването, чието място по принцип е при описанието на изследователската програма. В този случай се поучава излишно повторение, тъй като и без обяснението на задачите уводът достатъчно убедително въвежда в по-нататъшното изложение на материята.

Литературното проучване поставя въпроси, съдържащи богата и сложно съпоставима научна информация, които компетентно са подложени на анализ. Докторантката разглежда научна литература, съсредоточена върху три основни

проблема: същността на специфичните нарушения на ученето като проблем на детското развитие, училищните и когнитивните характеристики на учениците със СНУ и психосоциалните затруднения, възникващи при СНУ. Цитирането е правилно, материалът е добре структуриран. Прави впечатление, че той е представен широко и в дискусийна светлина, като са обсъдени многобройни авторски становища, дефиниции и концепции в очертаните области. Може да се каже, че са разгледани всички ключови въпроси в съвременната наука, свързани с темата на дисертацията, при това от интердисциплинарни позиции, което е единственият правилен подход. Докладвани са и резултати от редица изследвания, част от които показват необходимост от още проучвания на Аз-перцепцията на училищните постижения, себеуважението и метакогнитивната осъзнатост при юношите със СНУ.

Високата информираност, която докторантката демонстрира в тази част на труда, ми позволява да ѝ задам въпроса: каква е връзката между специфичните нарушения на ученето и дислексия на развитието, как се съотнасят те помежду си? Имам предвид, че дислексията е също засегната в теоретичната част, но като отделен концепт, подлежащ на обсъждане, без да стане ясно какво общо има той с представата за СНУ. При създаването му този концепт се изчерпва с нарушенията на четенето при придобити нарушения на писмения език, но каква е неговата интерпретация в наше време в контекста на науката за нарушенията на развитието?

Тази част на дисертацията е плод на добросъвестен труд и показва широката професионална и теоретична култура на докторантката, най-вече знания за учениците със специфични нарушения на ученето и за техните психични особености. Литературните данни са разгледани обективно, с разбиране и вникване в тях. Фотини Билиурдзи оперира адекватно с научната литература, умее да цитира източници, да излага и анализира литературен материал. Стилът на изложението е напълно подчинен на логиката на теоретичното проучване.

2. Програма на изследването

Изложението на изследователската методология се предшества от обобщение на литературните търсения, в което се изтъква както постигнатото в очертаната изследователска област, така и това, което не е добре изяснено до момента в нея и подлежи на по-нататъшни емпирични проверки. Присъствието на тази кратка, но много съществена част на дисертационния труд, която логически свързва теорията с емпириката и обосновава необходимостта от собственото изследване, заслужава висока оценка.

Програмата на изследването е пълна, ясно са определени целта, шестте хипотези и петте задачи на изследването. По принцип изследователските задачи представляват операционализацията на целта и нейното доразвитие стъпка по стъпка, поради което те трябва да намират място след целта. По този начин се оформя по-стабилна взаимовръзка между компонентите в програмата на изследването. В дисертацията задачите на изследването сами по себе си са адекватно оформени спрямо целта, но така изглеждат стоящи встрани от нея, в някакво отделно пространство. Хипотезите на изследването съдържат логически обосновани предположения, насочени към стойности по характер

доказателства, с изключение на петата хипотеза – излишно е да се залага очакване за по-нисък успех при учениците със СНУ при положение, че именно niskият училищен успех е външната, водещата проява на нарушенията на ученето или, иначе казано, той е най-силно проявяващият се резултат от тяхната същност.

Целта на авторката е да докаже, че промените в когнитивните профили на юношите със СНУ, във връзка с изграждането на техния Аз-образ, създава нов когнитивен и регулаторен механизъм на личностна и социална адаптация. Това тя прави чрез три въпросника, с които се проучват Аз-перцепцията, определянето на силните страни и трудностите, и метакогнитивното осъзнаване при 60 ученици на възраст 13-15 години, разделени по равно и на огледален принцип в експериментална и контролна група.

Първият и третият въпросник са подходящи за измерване компонентите на Аз-образа (себевъзприемането, самоуважението и метакогницията), а вторият дава допълваща информация за пет поведенчески симптома на психични нарушения, присъщи на учениците със СНУ. В този вид инструментариумът на изследването е правилно подбран, броят и естеството на въпросите позволяват да се събере необходимата информация и данни в посока на заложените в хипотезите очаквания. Броят на участниците в изследването също е адекватен и достатъчен за постигане до достоверни резултати. Правилно са определени и петте зависимите променливи, които са обект на внимание и анализ.

Тази част на разработката дава добра представа за организацията и насоките на изследователската работа, които са заложи в съответните формулировки и в логическата взаимовръзка между компонентите на четвъртата глава.

3. Анализ и представяне на резултатите от изследването

Изследването като цяло е осъществено според изискуемите регламенти и получените резултати са подложени на количествен и качествен анализ. Установяват се достоверни факти и закономерности, които свидетелстват, че целта на изследването е осъществена по заложения в дизайна на изследването начин. Данните са обработени с надеждни математико-статистически методи, позволяващи да се отчетат статистически значимите параметри на доказателствения материал, който се съдържа в отговорите на участниците в изследването.

В количествен аспект доказателствата са представени основно в таблици - 28 броя, чрез които се осигурява прегледност на резултатите, получени след обработката на данните. В дисертацията присъстват и 5 графики, онагледяващи демографските и статистическите характеристики на респондентите на изследването. Няма графики, производни на резултатите, а те много повече заслужават да бъдат онагледени, с което би се увеличила доказателствената стойност на цялото изследване. Оттук естествено произлиза въпросът: защо докторантката е предпочела да представи графично спецификите на участниците в изследването, а не спецификата на резултатите, получени от него? С какво професионалният облик на майките и бащите на изследваните ученици е по-важен например от различията между експерименталната и контролната група по

отношение на себеуважението или на равнището на метакогнитивното осъзнаване? Изразявам резерви към увлечението към подробни демографски анализи на респондентите в случаите, когато техните демографски характеристики нямат връзка със същността на изследването и не разкриват корелационни закономерности. Допускам, че създаването на графики, пряко свързани с резултатите, е затрудняващо при положение, че резултатите са представени директно през призмата на статистическия анализ. Тяхното обобщено представяне на първично математическо равнище (брой участници, дали съответните отговори на зададените въпроси) не би било излишно, и то не само с оглед на възможността за графични визуализации.

Докторантката обсъжда в систематична последователност резултатите, интерпретирайки тяхното естество първо от количествена гледна точка, а в частта „Обобщения и дискусия“ предлага и тяхната качествена интерпретация. Нейните коментари показват умение за вникване в научната фактология, за търсене на доказателства в подкрепа на издигнатите хипотези. Намирам количественият анализ за пълноценен - на цифрите в таблиците заслужено е отделено достатъчно внимание от гледна точка на статистическата им значимост. Много добре е осъществено и дискутирането на резултатите, което преминава през тяхното сравнение с тези на други изследователи и през опитите за обяснение на естеството им както от позициите на научната литература, така и на житейските факти, наблюдавани в училищната практика.

Резултатите разкриват важни корелационни връзки между зависимите променливи и редица техни детайли, като доказват очакваните различия между експерименталната и контролната група. Като цяло резултатите от изследването са убедителни, а съдържанието им е обсъдено от докторантката на високо научно равнище. Тук се извява нейното умение да констатира и проследява научната фактология, да структурира и излага адекватно сложна научна информация, да съпоставя факти и да извежда научни доказателства.

4. Изводи и приноси от изследването

Изводите от изследването са изведени в по-общ вид под формата на обобщение на резултатите, а в по-систематизиран вид присъстват в заключителната част на дисертацията. Принципно те са достоверни и не предизвикват възражения, но би било по-добре да са по-кратки, по-ясно открити и разграничени от тяхното обсъждане. Положително е, че изводите са направени на базата на получените резултати и в корелация с хипотезите на изследването.

Приносите от изследването са много добре обособени и формулирани по начин, който изтъква оригиналността на дисертационния труд. Открити са шест теоретични, два методологични и един научно-приложен принос. Присъединявам се към мнението на докторантката, че именно в тези формулировки се съдържа стойността на труда, като според мен особено важни са методологичните приноси. Комплексният инструмент за изследване и миксиращият модел за обработка на резултатите представляват ценни конструкти, приложими не само в това, а и в следващи научни изследвания.

IV. Оценка на автореферата и публикациите

Авторефератът на дисертационния труд е оформен според изискванията в структурен, съдържателен и технически аспект. Той представя основните компоненти на дисертацията и най-важните резултати от изследването в достатъчно изчерпателен вид. Авторефератът отразява адекватно дисертационното съдържание и позволява научната общност да се запознае накратко с най-важното в труда. Единствена забележка търпи това, че публикациите на докторантката не са правилно описани в автореферата – там трябва да присъстват не само заглавията, а и списанията или сборниците, където са публикувани трудовете с тези заглавия.

Докторантката има три публикации, свързани с темата на дисертационния труд, чието съдържание показва добри умения за представяне на научни тези. Тази публикационна активност удовлетворява необходимостта от начални научни изяви на Фотини Билиурдзи и отговаря на изискванията към докторантското обучение.

Заклучение

Дисертацията на Фотини Билиурдзи е добре замислен, правилно структуриран и адекватно осъществен научен труд. В него тя е проучила и обобщила важна за теорията и практиката на специалната педагогика и специалната психология информация. Научната, практическата и обществената значимост на труда основно се състои в това, че разкрива необходимостта от мерки за предпазване на психичното здраве на учениците със СНУ, за повишаване на тяхната самооценка и себеуважение чрез дейности, насочени към познавателната сфера.

Качествата на дисертационния труд показват, че докторантката владее методологията на научните изследвания и може самостоятелно да ги извършва. Съобразяването със забележките и препоръките в тази рецензия би ѝ помогнало в бъдеще време да се реализира и усъвършенства на научното поприще.

На основание цялостно положителната си оценка препоръчвам на уважаемото Специализирано научно жури да присъди на Фотини Билиурдзи образователната и научна степен „доктор” в област на висше образование 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност Специална педагогика.

16. 04. 2019 г.

Рецензент:.....

(проф. дпн Ц. Ценова)